СИСТЕМА І ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

КРАВЧУК Віталій Леонтійович - викладач кафедри кримінального права та процесу Західноукраїнського національного університету
ORCID: 0009-0001-5906-6245
УДК 342.9
DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.1.30

У статті з'ясовано, що в умовах інформаційних війн та гібридних загроз дезінформація стає потужним інструментом політичного впливу. Розуміння того, як працює система протидії дезінформації, які суб'єкти її формують та які правові механізми застосовуються, є необхідним для ефективної боротьби з цим явищем. Встановлено, що важливу роль у протидії дезінформації відіграє держава. Саме вона формує адміністративно-правові механізми регулювання інформаційного простору, встановлює правові норми щодо відповідальності за поширення дезінформації та запроваджує механізми контролю за дотриманням інформаційної безпеки.

Ключові слова: система суб'єктів, правовий статус суб'єктів, адміністративно-правове забезпечення, дезінформація, протидія, держава.

Постановка проблеми

У сучасному інформаційному середовищі проблема дезінформації набуває дедалі більшого значення, адже вона використовується як інструмент маніпуляції, впливу на суспільну свідомість, формування викривленого сприйняття подій та підриву довіри до офіційних джерел інформації. Особливо гостро це питання постає в умовах глобалізації, зростання цифрових технологій та активного використання соціальних мереж, які стали одним із основних каналів поширення недостовірної інформації. Дезінформація може мати різні форми: від навмисного спотворення фактів до створення та розповсюдження фейкових новин, що спрямовані на дестабілізацію ситуації всередині держави чи навіть міжнародної спільноти.

У відповідь на цей виклик у багатьох країнах розробляються механізми протидії дезінформації, які включають як правові інструменти, так і діяльність відповідних державних та недержавних інституцій. Важливу роль у цій системі відіграють органи державної влади, правоохоронні структури, медіарегулятори, судові органи та спеціалізовані установи. Крім того, до боротьби з дезінформацією активно долучаються міжнародні організації, громадські ініціативи та незалежні медіа, які займаються просвітництвом у сфері медіаграмотності.

Саме тому, важливим аспектом є дослідження правового статусу суб'єктів, відповідальних за протидію дезінформації в Україні. Чітке визначення їхніх функцій, прав та обов'язків дозволяє забезпечити ефективну координацію зусиль та створити комплексну систему захисту суспільства від інформаційних загроз.

Стан дослідження проблеми

Проблемним питанням забезпечення інформаційної безпеки в Україні, а також визначення системи суб'єктів у цій сфері

присвячені праці таких науковців: Н. Васюк, О. Дахно, М. Дзюба, О. Денісова, О. Довгань, О. Дяковський, О. Звоздецька, О. Золотар, А. Крупнова, В. Ліпкан, В. Маляренко, О. Остапенко, В. Рубан, Г. Сащук, Ю. Твердохліб, Л. Харченко, Д. Чумаш та інших. Проте, на науковому рівні аналізу системи та правового статусу суб'єктів протидії дезінформації, дослідженню їхньої ролі та функцій приділялось недостатньо уваги.

Метою статті є дослідження системи і правового статусу суб'єктів, діяльність яких безпосередньо пов'язана із адміністративно-правовим забезпеченням протидії дезінформації в Україні.

Виклад основного матеріалу

У сучасному світі дезінформація стала серйозною загрозою для суспільства, демократії та національної безпеки. Вона являє собою свідоме поширення неправдивої або маніпулятивної інформації з метою введення людей в оману, формування викривленого сприйняття подій або досягнення політичних, економічних чи соціальних цілей. Завдяки розвитку цифрових технологій і соціальних мереж дезінформація поширюється надзвичайно швидко, що ускладнює її спростування та посилює негативний вплив на громадську думку.

Особливо актуальною ця проблема стає в умовах політичної нестабільності, військових конфліктів та інформаційних воєн. Дезінформація може використовуватися для маніпуляції виборцями, розпалювання паніки, підриву довіри до державних інституцій або впливу на міжнародні відносини.

Як заначає науковець О. Самчинська, «враховуючи значну поширеність та використання дезінформації як інструменту для досягнення цілей у різних сферах діяльності, рівень небезпеки, яку вона становить або потенційно може становити, не лише суспільним та державним, а й міжнародним інтересам, очевидно, що це явище потребує особливої уваги з точки зору правового забезпечення як одного з основних засобів протидії даній загрозі» [1, с. 34].

При цьому, варто вказати, що чіткого поняття «дезінформація» не визначено у нормативно-правових актах, тож основною ознакою дезінформації, яка відрізняється від поняття «недостовірна інформація», є умисел на її створення і поширення. Іншими словами «дезінформація» – це маніпулятивна інформація, неправдива, оманлива, яка створена навмисне задля політичних, економічних або інших вигод [2, с. 173]. Разом з тим, поняття «дезінформація» неодноразово згадується в положенні про Центр протидії дезінформації [3].

Дезінформація існує в усіх інформаційних екосистемах світу та може містити в своїй будові персональні дані, в тому числі чутливі дані третіх осіб, котрі не надавали згоду на їх розголошення. З цієї причини необхідний підхід, заснований на участі всього суспільства, який заохочував би представників уряду, громадянського суспільства та промисловості до спільної роботи з протидії дезінформації й посилення реакції суспільства. Механізм протидії дезінформації варто ідентифікувати як комплекс заходів, стратегій та інструментів, спрямованих на виявлення, запобігання та нейтралізацію дезінформації, а також на підвищення обізнаності і стійкості суспільства до неправдивої інформації (механізми включають технологічні, освітні, правові та організаційні аспекти) [4, с. 212].

Ключовим елементом адміністративно-правового механізму забезпечення державної політики протидії дезінформації в Україні є наявність відповідної системи суб'єктів. Саме від діяльності таких суб'єктів, якісного виконання ними наданих їм повноважень безпосередньо залежить ефективність реалізації заходів щодо протидії загрозам в інформаційній сфері.

На думку Крупнової А. О., під системою суб'єктів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки слід розуміти «сукупність органів законодавчої, виконавчої та судової влад, державних, громадських та інших організацій і об'єднань, громадян, які можуть брати участь в адміністративно-правовому забезпеченні інформаційної безпеки відповідно до законодавства, що регламентує відносини у сфері інформаційної безпеки» [5, с. 278].

До того ж, вчена вважає, що система суб'єктів адміністративно-правового забез-

печення інформаційної безпеки містить у собі кілька основних груп суб'єктів, кожна з яких відіграє свою роль у запобіганні загрозам національній безпеці України в інформаційній сфері. Перша група (державні суб'єкти) – представлена державою, в особі Президента України, законодавчих, виконавчих і судових органів, які, маючи різну компетенцію в сфері адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки, виконують в ній ключові завдання та функції. Другу групу (недержавні суб'єкти) можна поділити на дві підгрупи. До першої ми віднесли суспільство в особі юридичних осіб, а саме: комерційні компанії та недержавні організації (освітні заклади, дослідницькі інститути, науково-аналітичні центри тощо). До другої – фізичних осіб (громадян), які можуть безпосередньо брати участь у забезпеченні інформаційної безпеки, в особі фахівців, експертів, консультантів з інформаційної безпеки тощо [5, с. 278-279]. Звідси, очевидно, що така класифікація суб'єктів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки є досить розгалуженою та багаторівневою. Разом з тим, актуальним залишається питання щодо надійності та стійкості цієї системи протистояти сучасним викликам.

В Україні існують передумови створення інформаційного суспільства, яке, своєю чергою, потребує захисту права на інформацію. Це викликано тим, що наявна в Україні інформаційна інфраструктура, інформаційні ресурси за останні роки стають все більшими об'єктами міждержавної боротьби, засобами досягнення стратегічних і політичних цілей впливу на державу, її устрій, територію і населення країни [6, с. 170]. Враховуючи масштаб і наслідки відповідних загроз, важливу роль у їх протидії відіграє держава. Саме вона формує адміністративно-правові механізми регулювання інформаційного простору, встановлює правові норми щодо відповідальності за поширення дезінформації та запроваджує механізми контролю за дотриманням інформаційної безпеки.

Відповідно до Стратегії інформаційної безпеки [7] визначено коло суб'єктів, які на державному рівні відповідальні за реалізацію заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки. Отож, Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України та у встановленому законом порядку здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері, зокрема з використанням спроможностей Центру протидії дезінформації. Кабінет Міністрів України забезпечує формування та реалізацію інформаційної політики держави, забезпечує інформаційний суверенітет, фінансування програм, пов'язаних з інформаційною безпекою, спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади у цій сфері. Органи державної влади у взаємодії з органами місцевого самоврядування, Центром протидії дезінформації та інститутами громадянського суспільства забезпечують реалізацію Стратегії згідно з планом заходів, який затверджується Кабінетом Міністрів України [7].

Міністерство оборони України, а також сили оборони в межах компетенції забезпечують: 1) моніторинг інформаційного простору, прогнозування та виявлення інформаційних загроз національній безпеці держави у воєнній сфері;

2) підготовку та проведення інформаційних заходів оборони держави, координацію залучення до них суб'єктів забезпечення національної безпеки держави; 3) розвиток та функціонування системи стратегічних комунікацій сил оборони; 4) здійснення правових, організаційних, технічних, інформаційних та інших дій щодо забезпечення власної інформаційної безпеки, у тому числі захисту єдиного інформаційного середовища сил оборони, зокрема в місцях дислокації, розгортання та застосування угруповань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України; 5) зв'язки з українськими та іноземними засобами масової інформації щодо висвітлення ситуації у районах здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській облас-

тях; протидію інформаційним операціям та іншим заходам інформаційного впливу, спрямованим проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України; донесення достовірної інформації до військовослужбовців Збройних Сил України, інших складових сил оборони [7].

Служба безпеки України у межах компетенції здійснює: 1) моніторинг спеціальними методами і способами вітчизняних та іноземних засобів масової інформації та Інтернету з метою виявлення загроз національній безпеці України в інформаційній сфері; 2) протидію проведенню проти України спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації [7].

Розвідувальні органи України у процесі провадження розвідувальної діяльності мають сприяти реалізації та захисту національних інтересів України в інформаційній сфері за кордоном, здійснювати виявлення та протидію зовнішнім інформаційним загрозам у сфері безпеки та оборони держави [7].

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення відповідно до компетенції бере участь у забезпеченні захисту українського інформаційного простору від пропагандистської аудіовізуальної продукції держави-агресора, сприяє розповсюдженню українського телерадіомовлення на тимчасово окупованих територіях України [7].

Звідси можна зробити висновок, що система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки включає: Раду національної безпеки і оборони України, Центр протидії дезінформації як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Службу безпеки України, розвідувальні органи України, Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, інші органи державної влади. До категорії інших суб'єктів, які забезпечують реалізацію заходів щодо протидії дезінформації, на нашу думку, слід віднести: Президента України, який відповідно до Конституції України [8] є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, а також Головою Ради національної безпеки і оборони України; Верховну Раду України як суб'єкта, що відповідальний за формування інформаційного законодавства; судові органи; Національну поліцію України; органи місцевого самоврядування; громадські організації; громадян тощо.

Проте, доцільно наголосити на результативності діяльності всіх вищезгаданих суб'єктів, ефективності існування самої системи, наявності взаємодії між усіма «учасниками», які дотичні до питань протидії дезінформації. До того ж, оскільки методи поширення дезінформації постійно змінюються, механізми протидії повинні бути динамічними. Регулярний аналіз інформаційних загроз, оновлення стратегій та ефективний обмін досвідом між ключовими суб'єктами є критично важливими для успіху. Звідси, ефективна взаємодія суб'єктів у протидії дезінформації можлива лише за умови координації між державними органами, органами місцевого самоврядування, медіа, громадськими організаціями та приватним сектором. Державні органи мають забезпечувати законодавче підґрунтя та моніторинг інформаційного простору, медіа – сприяти об'єктивному висвітленню подій, а громадські ініціативи та освітні проєкти – підвищувати рівень медіаграмотності населення. Також серед основних чинників протидії дезінформації важливим є підвищення рівня критичного мислення населення.

Висновки

Таким чином, інформаційна безпека є важливим елементом захисту суспільства від чуток та маніпуляцій. Її забезпечення потребує взаємодії держави, медіа, громадськості та ефективних рішень. Комплексний підхід до цього питання сприяє формуванню стійкого до дезінформації суспільства, що є необхідною умовою стабільності та розвитку держави.

Література

1. Самчинська О. Дезінформація: поняття та сутність. URL: file:///C:/Users/%D0%BF%D0%BA/Downloads/762-Article%20Text-1321-1-10-20220815. pdf.

2. Васюк Н. О., Гаєвська Л. А. Реалізація державної політики протидії дезінформації в Україні: організаційно-правові засади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 16. С. 172-177.

3. Питання Центру протидії дезінформації: Указ Президента України; Положення від 07.05.2021 р. № 187/2021. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/ show/187/2021.

4. Дяковський О. С. Правові та інституційні механізми протидії дезінформації у розвинутих країнах світу. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 210-216.

5. Крупнова А. О. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 83. Ч. 2. С. 277-287.

6. Остапенко О., Баїк О. Адміністративно-правова природа інформаційної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 3 (31). С. 167-179.

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text.

8. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon. rada.gov.ua.

Kravchuk V.

SYSTEM AND LEGAL STATUS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT FOR COUNTERING DISINFORMATION

In today's information environment, the problem of disinformation is becoming increasingly important, as it is used as a tool for manipulation, influencing public opinion, shaping distorted perceptions of events and undermining trust in official sources of information. This issue is especially acute in the context of globalisation, the growth of digital technologies and the active use of social media, which have become one of the main channels for spreading false information. Disinformation can take many forms: from deliberate distortion of facts to the creation and dissemination of fake news aimed at destabilising the situation within a country or even the international community. In response to this challenge, many countries are developing mechanisms to counter disinformation, which include both legal instruments and the activities of relevant state and non-state institutions. Public authorities, including law enforcement agencies, media regulators, judicial authorities and specialised institutions, play an important role in this system. The author establishes that the effectiveness of implementation of measures to counter threats in the information sphere directly depends on the activities of such entities and the quality of their powers.

In addition, international organisations, civic initiatives and independent media that provide media literacy education are actively involved in the fight against disinformation. It is concluded that ensuring information security requires interaction between the State, the media, the public and effective technological solutions. An integrated approach to this issue contributes to the formation of a society resistant to disinformation, which is a prerequisite for the stability and development of the state.

Key words: *system of subjects, legal status of subjects, administrative and legal support, disinformation, counteraction, state.*